

Cossetània Edicions

Santa Creu 1809-2009

Memorial del Bicentenari

Joan Carles Blanch i Torrebadell
Rosa Maria Terrafeta i Badia

• Col·lecció El Tinter - 111 •

Santa Creu 1809-2009

Memorial del Bicentenari

Joan Carles Blanch i Torrebadell
Rosa Maria Terrafeta i Badia

Cossetània
EDICIONS

Primera edició: setembre del 2010

© del text: Joan Carles Blanch i Rosa Maria Terrafeta
© d'aquesta edició: Associació del Bicentenari de la Santa Creu de la Riera de Gaià
i Cossetània Edicions

Editen:

Associació del Bicentenari de la Santa Creu
Plaça Major, 6 • 43762 La Riera de Gaià (Tarragona)

Cossetània Edicions

C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls (Tarragona)

Tel. 977 602 591 • Fax 977 614 357

cossetania@cossetania.com • www.cossetania.com

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Gràfiques Moncunill, SL

ISBN: 978-84-9791-763-6

Dipòsit legal: T-1.231-2010

Índex

Introducció	9
Primera part: 1809-1909	11
i. La fi de la prosperitat: la Riera de finals del XVIII a inicis del XIX.....	13
ii. Comença el sarau: la guerra del Francès (1808-1814).....	37
iii. L'any 1809.....	47
iv. Un poble sotmès: la Riera després del 1809.....	63
v. La Festa de la Santa Creu (1814-1909).....	73
Segona part: 1909-2009	79
vi. L'any 1909	81
vii. Temps difícils (1930-1940)	91
viii. El 150è aniversari.....	101
ix. Manifestacions culturals per la Santa Creu	115
x. El 175è aniversari	137
xi. El Bicentenari	151
Tercera part: Annexos	167
1. En el goig i en el dolor... ..	169
2. Les vivències.....	171
3. Crònica de l'any del Bicentenari (2008-2009)	187
4. Xerrada sobre la visió teològica i la popular els Goigs	227
5. Xerrada sobre el poeta tarragoní Joan Antonio i Guàrdias.....	235
6. Les campanes i el campanar.....	241
7. Monició i homília de l'Arquebisbe de Tarragona.....	245
Fonts documentals i bibliografia	249

Índex

Col·laboracions 251

Vivències 253

Agraïments 255

Introducció

El llibre que teniu a les mans té com a objectiu fer un recull de tot allò que fa referència a la Festa de la Santa Creu de la Riera. Un llibre que hem titulat *memorial* i que ens farà memòria, valgui la redundància, dels fets i de la història de la festa a través d'un recull de notes històriques, documentals, gràfiques i vivencials. Un llibre que ens ajudarà a recordar uns fets i una tradició que són importants per entendre què passa cada any al nostre poble el dia 14 de setembre.

Els fets del 1809 a la Riera de Gaià no deixen de ser, al cap i a la fi, una conseqüència d'una guerra. Una guerra en majúscules, amb tot allò de negatiu que comporta. Un conflicte per uns idearis polítics i socials esperonats pels afanys expansionistes d'un imperi nascut de les cendres de la Monarquia francesa.

En la Revolució del 1789 es van perdre moltes coses. Primerament, com en tot procés violent i traumàtic, vides humanes i, en segon lloc, vells idearis classistes davant d'un progressiu canvi de mentalitats en les societats europees.

Amb el procés revolucionari francès es va posar fi a l'abús de poder de la Monarquia i les velles classes privilegiades des de l'època medieval. La Il·lustració, les reformes i l'avanç de la ciència al set-cents van entrar en conflicte amb el pes de la tradició de la religió cristiana. Un terreny que l'Església catòlica havia adobat des de feia molt de temps, i ara no estava disposada que ningú, en nom de la raó, li qüestionés els seus dogmes de fe, moral i tradició.

Sembla estrany pensar que l'origen remot dels fets del 1809 a la Riera es puguin trobar al país veí. Si més no, és una ironia del destí creure que si no s'hagués donat la Revolució a França avui no parlaríem de la Festa de la Santa Creu. Les conseqüències d'aquesta Revolució traspasaren els Pirineus i arribaren a la Riera vint anys després, en forma de calamitats.

La misèria, la malaltia i la mort s'apoderà del poble aquell any. Davant la desesperació popular, s'acudí a les autoritats que buscaren l'auxili en l'Església catòlica. Aquesta es mostrà com a intercessora davant de les necessitats del col·lectiu que era el protagonista d'una tragèdia. La invocació dels sants, en aquest cas de la

Introducció

Creu, va solucionar el mal tràngol del poble rierenc segons conta la tradició. La medicina no va poder fer-hi res, perquè encara no havia avançat prou.

Avui dia parlem de la Festa de la Santa Creu com la commemoració de la salvació que oferí la Creu vers el poble de la Riera, ara fa dos-cents anys. La tradició oral, la fe i la religiositat popular han mantingut la festa per a la posteritat. Ja en ple segle XXI, el fet de la Festa de la Santa Creu es pot veure, celebrar i compartir de moltes maneres.

En aquest llibre us oferim la possibilitat de conciliar les dues visions de la festa, la històrica i la religiosa, és a dir, de la devoció popular. Les dues es complementen, ja que sense una no hi hauria l'altra, i fan que el que commemorem avui dia sigui els dos-cents aniversari d'una festa completa que ens connecta directament amb els nostres avantpassats i que fa ressorgir la idea de poble, de comunitat, de família, dels orígens i de la devoció a la Santa Creu. Una festa que tots estimem i amb la qual ens identifiquem.

El llibre *Santa Creu 1809-2009. Memorial del Bicentenari* l'hem dividit en tres parts. La primera, de 1809 a 1909, relata el context històric i els fets de 1809 fins arribar a l'any del centenari. Hem de ser conscients que existeixen dubtes i buits documentals que no certifiquen alguns passatges de la nostra història del 1809. Per tant, en aquesta primera part del llibre ens mourem en dos terrenys. El primer, la documentació rigorosa que il·lustra el context històric, l'arribada dels francesos, l'epidèmia i la fi de la guerra. El segon, el pes de la tradició oral que explica els fets del 1809, origen de la celebració de la Festa de la Santa Creu.

La segona part del llibre, que va des del 1909 fins al 2009, se centra en l'evolució de la festa al llarg de tot el segle XX fins al bicentenari. Aquesta part està molt il·lustrada per la nombrosa documentació escrita i gràfica que ha generat la celebració dels successius aniversaris de la festa en època contemporània. A més, incorpora testimonis, és a dir, diverses vivències de rierencs que a títol personal ens expliquen com viuen o han viscut la Festa de la Santa Creu.

Al final del llibre, l'Associació del Bicentenari ha cregut adient d'incloure una tercera part o annex on trobarem un recull de cròniques, xerrades i fotografies de tots els actes que s'han anat celebrant al llarg de l'any del Bicentenari (setembre del 2008-setembre del 2009). En la commemoració de l'efemèride hi ha participat d'una manera o altra tot el poble.

Primera part 1809-1909

per

Joan Carles Blanch i Torrebadell

I

La fi de la prosperitat

La Riera de finals del XVIII a inicis del XIX

Campanar de l'església (1788-1793).

UN PERÍODE INESTABLE (1789-1814)

Els fets del 1809 se situen dins d'un marc històric força interessant: la crisi de l'Antic Règim. En un interval de temps d'uns vint-i-cinc anys trontollen i s'esmicolen els fonaments medievals de la societat europea: la societat de les classes. El triomf de les idees revolucionàries a la França de Lluís XVI farà néixer un nou concepte de societat fonamentada en els drets del ciutadà que s'estendrà per tota Europa com una taca d'oli. La impremta hi jugarà un paper important, l'altre el tindrà Napoleó i l'exèrcit francès.

L'esclat revolucionari del 1789 a França contra el rei, els nobles i el clergat va fer agafar por al regne d'Espanya que va tancar les seves fronteres immediatament. El poder de la Monarquia i de l'Església estava essent qüestionat. Per aquells anys, Carles III de Castella havia mort i l'havia succeït el seu fill Carles IV (1788) que, com ja deien alguns contemporanis, no gaudia de la voluntat ni de la intel·ligència del seu pare. Pocs mesos després, en veure els aldarulls ocorreguts al regne de França, s'aturaren les reformes il·lustrades al regne d'Espanya i es prohibí la publicació de pamflets que parlessin de la Revolució. Contra la revolució, involució (tornar a la tradició).

La nova ideologia revolucionària no va entrar d'avui per demà al Principat. L'Església i la noblesa a Espanya, velles classes privilegiades, no estaven disposades a perdre els seus privilegis. A més, el poble, inculte i dirigit pels poders fàctics, encara no estava preparat. El canvi de les mentalitats va ser lent, costós i sagnant.

El debat entre tornar a la tradició —costums, supersticions, religió— o avançar cap a la modernitat —esperit il·lustrat i reformista— ja es donava a principis del regnat del pare de Carles IV, però a finals del set-cents la involució ja havia guanyat la modernitat. Per por a una revolta similar a la del país veí, entre els anys 1790 i 1799 hi va haver un retrocés en tots els camps: en les reformes, en les mentalitats, en l'economia, en el comerç i en l'agricultura.

Una constant crisi econòmica i demogràfica provocada per les guerres contínues de la Corona espanyola, primer contra la Convenció francesa (1793-1795) i després contra Anglaterra (1796-1805), suposà l'enfonsament del comerç català. Els excedents de producció no es podien exportar a les colònies americanes, perquè els anglesos tenien totes les rutes marítimes comercials bloquejades. El descontentament entre les classes populars era cada vegada més gran.

És en aquest context de crisi total i de misèria quan es donen a la Riera els dramàtics fets del 1809. En aquesta història, a grans trets, hi trobem tot allò que havíem parlat abans: la desesperació per l'arribada d'un exèrcit francès comandat per generals fidels als idearis de la Revolució, un poble atemorit dirigit per les classes privilegiades que veien perillar els seus privilegis, el drama del saqueig i l'epidèmia... A final, el refugi en la tradició de l'Església catòlica en detriment de la ciència davant d'allò que esdevé inexplicable. Tot aquest munt de condicionants fan que aquest període sigui recordat com un dels més difícils de la història del poble.

La Llibertat guiant el poble francès. *Pintura d'Eugène Delacroix (1830). Museu del Louvre, París.*

UNA ECONOMIA RURAL QUE FEIA AIGÜES

Si ens remuntem cent anys enrere, a l'any 1715, poc després del decret de Nova Planta, s'iniciava, al Principat de Catalunya, un renaixement econòmic que també es va donar a nivell europeu. En l'agricultura, que era la base de l'economia rural i del comerç, s'aplicaren els avenços de la ciència, com l'aparició de màqui-

Gravat del port de Vila-seca i Salou al segle XVIII, d'on sortien els productes del Camp de Tarragona cap a altres països europeus.

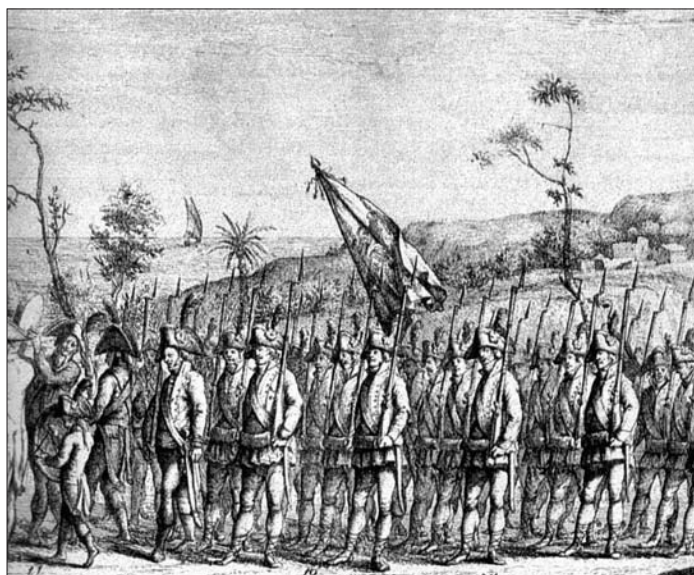
nes que facilitaven la feina al pagès i que milloraven la producció dels conreus.¹ A més, a causa de la gran quantitat de productes que sortien del camp, es va crear un excedent que s'havia de vendre al mercat exterior, és a dir, a les colònies. Els tractes comercials i la gran quantitat d'exportacions a altres països van obligar els juristes a fer lleis per protegir aquests productes catalans. A aquesta millora general també s'hi afegí que la gent vivia més anys gràcies a una millora de la higiene i l'alimentació; per tant, els rierencs treballaven i produïen durant més temps.

A redós de la gran quantitat de matèries produïdes, va aparèixer una petita indústria manufacturera que treia la producció per abastir tant els mercats d'aquí com de fora. Això originà riquesa que amb el pas dels anys provocà un llarg període de creixement econòmic i demogràfic a la Riera i a tot arreu. A aquesta alegria s'hi va sumar l'absència de guerres de la Corona espanyola amb altres regnes europeus, fet que va afavorir directament el comerç català i les exportacions a altres països.²

Com sempre, tot allò que és bo s'acaba i la bonança que es va viure des del 1730 fins al 1760 es veié aturada per les successives guerres de final de segle. Les pitjors van ser contra la Corona anglesa, ja que eren funestes per a l'economia catalana. Els anglesos eren els amos del mar i també de les rutes marítimes cap a les colònies espanyoles. La impossibilitat de treure el gènere produït a molts

¹ La manufactura de les fibres vegetals en telers manuals s'entén com una certa especialització del poble en la professió de teixir. Una feina on es donava una certa mecanització i on hi intervenien màquines com la *brega*, el raspall o el teler, totes accionades manualment.

² A partir del 1778, el Principat de Catalunya obté el permís reial per poder comerciar lliurement amb les colònies americanes, sense haver de passar per la Casa de Contractació de Sevilla.

*Gravat de les tropes
dels Miquelets al
port de Barcelona
(finals del segle
xviii).*

pobles del Camp de Tarragona va perjudicar seriosament tant la indústria com l'agricultura. Molts productes es quedaven sense vendre.

Mentrestant, a la Riera, els regidors destinaren molts diners per aconseguir la unió amb Virgili, després d'un costós plet amb la marquesa de Tamarit que va acabar al 1770 amb la cobejada unió. Per aquells anys, la Monarquia espanyola començava una guerra contra Anglaterra, ara pel penya-segat de Gibraltar. El conflicte s'allargà fins al 1784, sense que es pogués deslliurar la roca dels anglesos. Al cap de poc temps inicià una altra guerra, ara contra la República francesa, per haver guillotinat Lluís XVI, cosí del rei espanyol. La guerra durà tres anys, del 1793 al 1795, i aquest conflicte també ens va tocar de prop.

Els efectes d'aquesta última guerra, la guerra Gran —així l'anomenaven els catalans—, es manifestaren en forma d'una lleva. En aquest mateix any, la Monarquia espanyola instaurà la lleva forçosa de tropes al Principat per tal de defensar la frontera amb França dels aldarulls de la Revolució, aldarulls que s'havien iniciat ja al 1789. Per ordre reial es féu un cens per quintar els soldats que defensarien la frontera, que s'anomenà el Cens dels Miquelets.³

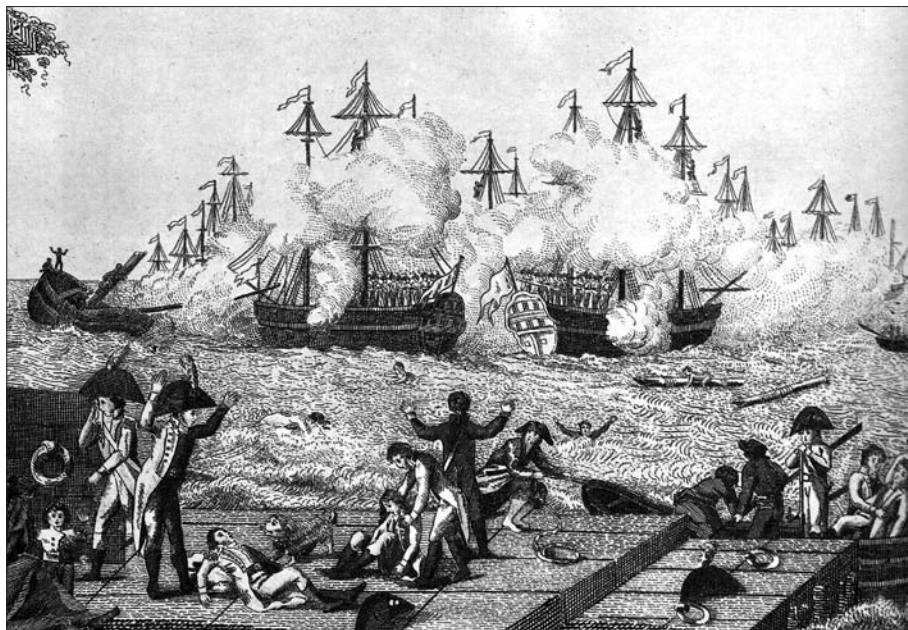
³ El Cens dels Miquelets a Catalunya fou una manera de censar tota la població catalana per nodrir econòmicament i amb soldats la formació de tropes regulars catalanes que havien de defensar el Principat de la incursió de les tropes de la Convenció francesa. Durant els primers mesos del 1795, es reuní la junta general del sometent a Barcelona per organitzar els Miquelets. Lluís NAVARRO MIRALLES, "Los Miqueletes en La Riera. Datos para el estudio de la población activa masculina en el Corregimiento de Tarragona a finales del siglo xviii", *Universitas Tarraconensis*. Tarragona, 1977-1978, p. 130.

El poble de la Riera va contribuir a aquest cens molt generosament en aquells moments de penúria econòmica que patien els seus vilatans. La Riera es va comprometre a donar deu homes per a la defensa dels territoris catalans. Els rierencs que ingressaren com a soldats als Miquelets foren:

1. Josep Elies, pentinador de cànem, de 24 anys.
2. Josep Guardis, teixidor, de 17 anys.
3. Joan Guardis, pagès, de 19 anys.
4. Salvador Llagostera, pobre, de 26 anys.
5. Josep Pallarés, pagès, de 20 anys.
6. Pau Plana, pagès, de 20 anys.
7. Salvadó Plana, pagès, de 23 anys.
8. Pau Recasens, pagès, de 18 anys.
9. Miquel Solé, pagès, de 18 anys.
10. Josep Suñé, pagès, de 23 anys.

El poble també es comprometé a fer una aportació econòmica considerable a partir dels tributs imposats. De la contribució de defensa (per nombre de veïns) es van donar un total de 1.557 lliures i de la contribució de cadastre (per nombre

Gravat de la batalla de Trafalgar (1805).

de cases) s'arreglaren 7.173 rals. Al cap i a la fi, significava unes 7 lliures a l'any per veí, una forta despesa en temps de vaques magres.

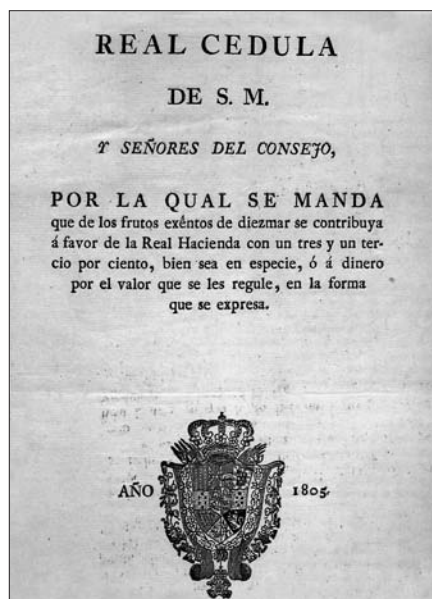
Una altra dada significativa dels temps difícils que vivien els nostres avantpassats és el fet de saber que un pagès de la Riera, l'any 1795, havia de conrear vint jornals de terra per subsistir ell i la família.

Per si no n'hi havia prou, novament els Borbons espanyols anaven a la guerra el 1796, ara aliats amb França i contra Anglaterra. Els tributs de guerra exigits pel Cens dels Miquelets, després del 1795, es perpetuaren anys i panys amb un costós conflicte marítim contra els anglesos. Tot plegat es va acabar malament. La coalició fou derrotada pels anglesos a la batalla de Trafalgar (octubre del 1805).

Durant el conflicte, la qualitat de vida dels rierencs no millorà, ans al contrari, empitjorà en un context de crisi econòmica persistent, amb contínues pujades de preus i una crisi comercial pel bloqueig dels ports.

Seguint la mateixa dinàmica de calamitats, el segle XIX s'encetà amb mal peu. Uns anys de males collites combinats amb repetits episodis d'inclemències meteorològiques com ara sequeres i inundacions, van fer que les economies familiars toquessin fons.

Un testimoni d'aquest ambient l'hem trobat en una carta del rector d'Ardenya, el febrer de l'any 1800, escrita com a resposta a la contribució especial que Carles IV demanava per tal de subvencionar la guerra contra els anglesos. La situació dels ardenyecs era difícil:

Reial cèdula de Carles IV al 1805, on s'incrementava el tant per cent que havien de tributar els súbdits de la Corona per contrarestar la crisi.